بەشی سێیەم

ژیل دۆلۆز

فەلسەفەی کۆچەری و بزاڤەکان

ناساندێک سەبارەت بە تێڕوانینی فەلسەفەی دۆلوز

1- ژیل دۆلوز: دەروازیەک بۆ ژیاننامە و بەرهەمەکانی

ژیل دۆلوز لە زانکۆی École normale supèrieur خوێندنی تەواو کردووە، کە ناپۆلیۆن دوای شۆرش ئەو زانکۆیەی وەک "جێگرێک" لە بڕی ئەو زانکۆیە باوە درەستیکرد، کە ئینستوتۆشیۆنەکەی بە ئاوەزی سەدەی ناوەڕاست بەڕێوە دەچوو. لە پاریس زانکۆی "سۆربۆن" وەک نموونەیەکی تازەتر نوێنەرایەتی زانکۆیەکی دەوڵەمەند دەکا کە چەند مەترێکیش دوورە لە École normale. لە نێوان هەردوو زانکۆدا تەنیا سنوورێکی سیمبوولی هەیە کە ئەویش ئەو باڵاخانە زەبەلاحەی «Panthèon»، کە لە ساڵی 1791ەوە دروستکراوە و وەک جۆرە پەرستگایەکی شۆرش سەیر دەکرێ، هەر لەوکاتەوە لەسەر دەروازەی ئەو باڵاخانەیەدا بە پیتی زلی لە ئاڵتوون نووسراوە AUXGRANDS HOMMES ALA PATRIE RECONNAISSANTE (سوپاسی ولاتی دایک بۆ پیاوە مەزنەکان)، پیاوە مەزنەکانیش بریتین لە (Mirabea, Voltaire, Rousseau, Viktor Hugo و چەندانی تر کە ماونەتەوە. ئا بەڕاست، Mirabeau پاشان ناوی رەشکرایەوە چونکە لەوە دوودڵ بوون کە گەورەیی ئەو لە کام ئاستدایە. لە روانگەی ئەو چەمکگەلە دۆلوزیانەوە کە لە دوا بەرهەمەکانی بەکاریان دێنێت ، بەمجۆرە مرۆ بە رێگای هەڵومەرجی مێژووییەوە دەتوانێ شوێنەواری جێماوی مرۆڤ بۆ سنووری دونیای نێوان "سۆربۆن" و École normale بگوازێتەوە: کە ئەو شوێنەوارە بەجێماوە جۆرێکە لە جومگەکانی کۆچەرگەرایی Nomadism، کەچی ئەوە کۆدە زیکزاکیە سیاسییەکانی هەنووکەییە کە بڕیار لەسەر چۆنیەتی ئەو شوێنەوارە دەدا، وەکو تر کۆمەڵێ چەمکی روانین ئامێزی تر بەرجەستە دەبنەوە، کە پڕن لە روانگەی تازە و هزرهەڵگر، ئەو وتارەش لە ئاستێکی زۆر سادەدا دەیەوێ گەڵاڵەیان بکات.

ژیل دۆلوز لە ساڵی 1925 لە دایک بووە (لە ساڵ 1995 لە نهۆمی 6ەوە لە پەنجەرەی ماڵەکەی خۆی فڕێدا و ماڵئاوای کرد، ئەو بڕیاردانەی دۆلوز بە هەڵبژاردنی خۆکوشتن، بە گشتی پەیوەندی هەبوو بەو دەستەوەستان بوونەی بەرانبەر نەخۆشی سییەکانی و هەناسە تەنگیەکەی، کە ئەوەش وایلێکرد ئیتر نەتوانی وەک جاران بە جۆشەوە باسی فەلسەفە بۆ ئاپۆرەی ئەو خوێندکارانەی زانکۆ بکات، کە لە هۆڵی

فەلسەفە دا هەمیشە بە تامەزرۆوە گوێیان لە باسەکانی ئەو دەگرت، بۆیە دەبێ ئەو خۆکوشتنەی دۆلوز وەک بڕیارێک بە دژی مەرگ و مەرجە سەپێنراوەکانی لێکبدرێتەوە. وەرگێڕی کوردی)،

دۆلوز سەرەتا لە زانکۆی لیۆن وانەی فەلسەفەی گوتەوە. پاشان لە شوێنێکی دوورە دەست خۆی لە زانکۆی ڤینسێنس بینییەوە، کە "ژەنەراڵ" دوای 1968، ئەو زانکۆیەی وەک جۆرە بەخشینێک بۆ باڵی چەپڕۆی پاریس لەناو دارستانێکی دوور و لاتەریک دروست کرد، هاوکات ئەو زانکۆیە بە "دیاری" بەو خوێندکار و هەروا بە بەشێک لە مامۆستایە زۆر بزۆک رەخنەگرە توندڕۆیەکان دەبەخشرا. بەڕێوەبەرانی بەشی ئینیستوتی فەلسەفەش لەو زانکۆیەدا پێکهاتبوون لە نموونەی وەک میشێل فۆکۆ، ژان-فرانس لیۆتار و ژیل دۆلوز. خەڵکی "ڤینسێن" ئەوە ئینستوتێتە بە "ئەزموونگەریە کەلاوەکە" ناو دەبەن، وەکو تر ئەو خەڵکە خۆیان شانازی بە دۆخی ئینستۆتێتەکەیان دەکەن، کە بەڵگەنامەی تاقیکردنەوەی لەگەڵ بەڵگەنامەی تاقیکردنەوەی زانکۆکانی تری فەرەنسیە هەرگیز هاوئاست نەبووە، هەروا تابلۆ/تەختەی ئاگادارییەکانی هەمیشە دەدڕێنرێت و چوارچێوە فیزیکیەکەشی بوارێکی رەخساندووە بۆ ئەو دادڕینە رۆژانەییە. نوێترین و ناڕەحەترین زانکۆی پاریسە!

لە پەنجا و سەرەتای شەستەکان کتێبە سەرەتاییەکانی ژیل دولۆز شێوەی لێکۆڵینەوەی مێژووی فەلسەفی دەنوێنن، کە باسەکانی لەسەر ناوە گەورەکان و پرسیارەکانی مێژووی بیرۆکەکان چەقدەبەستن. ئاماژە بەوە کراوە ئەو نووسەرانەی کە دۆلوز راڤەی کردوون هەمیشە ئەو بیرۆکانەی لە هزری ئەوانەدا زەقکردۆتەوە کە ئەو ترادیسیۆنە ئاوەزگەرایە خۆی لێنان دزیوەتەوە. دۆلوز دواتر لەسەر ئەوە سوور دەبێت کە لە نێوان ئەو هزرڤانانەی کە ئەو راڤەی کردوون (وەک راڤەکردنەکەی لەسەر کانت) هێڵێکی پێکەوە بەستراو هەیە: رەخنەیەک لە ناکارایی، چاندنێک لە دڵخۆشیەتی، دژە هزرکردنێکی رۆمانتیکی ئاراستەی "ناوەکیەت" یان بەرەو ناخ هەڵگەڕانەوەیەك" دەکاتەوە، رەخنەیەکیش لەسەر دەسەڵات ئەنجام دەدات.

مرۆ دەتوانێ بە هێمنی بڵێ کە دۆلوز لە کتێبەکەی *نیتشە و فەلسەفە* (*Nietzsche et la phiosophie*، 1962)دا ئەو هزرڤانە دەدۆزێتەوە کە بەمەش

لەمە بەدواوە فلسەفەی نوێباو **رزگار دەکا،** بەڵێ ئەو فەلسەفە نوێباوە لە تەواوی ئەو *کولتورە* پێشەنگەی زەمەنی ئێستامان، لەژێر قورساییەکانی ترادیسیۆن رزگار دەکا و ئامرازێکی تری پێدەبەخشێ کە بەوە بتوانی ژیان و جیهان تۆمار بکات. بەلای دۆلوزەوە نیتشە ئەو فەیلەسوفەیە کە "لەراندنەوە ، سوورگە، گێژەن، قورسایی و وزە، هەروا سەما یان خۆشبەزی کە یەکسەر دەچێتە ناو مێشک ئەفراندووە". نیتشە لەوانی تر زیاتر ئەو جیهانە لە تاکگەراییە و بەر لە تاکگەراییە بە تاک کراوەکانی _ پێشهاتە تایبەتییەکانی شرۆڤە کردووە _ کە ئەوە بە *جیهانی دیۆنۆسی* یان **ویستی دەسەڵات** ناودێریان دەکات، کە لەوێدا هەردوو دەربرین ئازادی و *چالاکی سەربەخۆ* جەغتدەکەنەوە. واتا تەواو لابردنی ناوەند و هەڵوەشاندنەوەی گەردوونێکی بە ناوەندکراوی ئاوەزیانە: رزگارکردنی دەرک، هەست، غەریزەکان و یارییە ئازادەکانی مەیل.

بەر لەوەی دۆلوز بە قووڵی کارە فەلسەفەییە تایبەتمەند و رەسەنەکانی ئەنجام بدا، دوو وتاری لەسەر دوو نووسەری داهێنەر. Marcel Proust *et les signs* 1964 و *Prèsentaton de Sache-Masoch* 1967 نووسی.

بۆ دۆلوز نووسینەکانی پرۆست نموونەی هێمایەکە بۆ رەخنەی فەلسەفی چونکە نووسینەکانی وێنەیەک لە هزراندن دەبەخشن کە کۆنتراستێکی بەهێزیان لەگەڵ ئەو فەلسەفە باوە هەیە. لای پرۆست لۆگیک بە تەنیا حوکمی هزر ناکا، بەڵکو بە زۆری _ لە پشت لۆگیکدا _ لێکچنراوییەکی ناوێزە لە نیشانە، تێکەڵاوییەک لە گەمەی نیشانە، یەکگرتنی نیشانە و ئاماژەی نیشانە، هەموو ئەوان باڵادەستن لە هزردا، کە بە دیدی دۆلوز راڤەیەکی جۆشدەرانە رزگار بوونە لە "هەست بە گوناح کردن " و "دۆزینەوەی بەزۆرەکیانەی راستیی"ەکی شەکەت. دواجار ئەوەش تێگەیشتنێکە لە پێناوی *حەز* چونکە *خوێندنەوە بۆ ئەوەیە تاکو کەسانی تریش حەز بە خوێندنەوە بکەن*.

دۆلوز شاعیری نەمساوی Sacher_Masoch پەسن دەدات چونکە _ سروشتیانە دەست لەناو دەست بە دژی رەوشتی سواو و ترادیسیۆنی دکتۆری دەروونناسی دەبێتەوە _ چونکە ئەو شاعیرە بە گۆرینی سزا بۆ چێژ وەرگرتن یاسا سەرە و ژێر دەکاتەوە. لە روانگەی دۆلوزەوە حەوسەڵەی

مازۆخیانە بریتیە لەوەی کە هەست بە گوناحکردن دەبێتە بەشێکی خەملێو لە تێرکردنی غەریزە.
دۆلوز لە لێکۆڵینەوە فەلسەفیە ئەکادیمییەکانیدا کە لە ساڵی 1968 لە ژێر ناوی *جیاوازی و دووبارەیی* هەروا لە *لۆگیکی رستە/مانا*، 1969 نووسراون، کار لەسەر پرسیاری ***نووسین***، دەربڕینی نووسراوە، نووسین وەک شەپۆڵێک و نەک وەک کۆد، دەکات. واتا دۆلوز لە پشترا وەک (دەرفەتێک بۆ) ئازاد بوون، ئازاد بوون لە دەسەڵات و ئازد بوون لە دەربڕینی بە یاسا کراو بەرەو نووسین هەنگاو دەنێت، لەوەدا کە ئەو لە کتێبەکانیدا ئاماژە دەکا بە شاعیر. ئەنترۆپۆلۆگ، زماناس و دەروونشیکار، ئەو بێ راوەستان لەسەر هەڵچوونی سۆز، چڕایەتی، ئەزموون و بە تاییەتکراوەکان دەپەیڤێ. ئەو سەرنج بۆ ئەوە رادەکێشێ کە مرۆ لەمدیو هزراندن، هزرەکان، سیستەم و تیۆرییەکاندا دەتوانێ هەمیشە شوێنەکانی سۆز، فاکتەری چڕایەتی، ئەزموونە بینراوەکان و ئەو ئەزموونگەریە بوونایەتیەی کە فەرمانڕاویی ئەوانە دەکا و بنەمایەکانیشان دەستنیشان دەکا، بدۆزێتەوە.
لە روانگەی بابەتی جیاوازی /la différence ەوە _ کە لای دێریدا هەیە_ دۆلوز بە رەخنەیەکی سەرسەختانەوە کار لەگەڵ ئەو فەیلەسوفانە دەکا کە هەوڵیانداوە جیاوازی بەلاوە بنێن و تەسکی بکەنەوە بەهەمان شێوەش کە مرۆ وەک شتێکی خراپ لەسەر جیاوازی دواوە: بە رێگای ئەوەی کە مرۆ خودی جیاوازی ملکەچی ناسنامەی "باڵادەستێک"_ یان پرینسیپی یەکایەتییەک کردووە. بەڵام ئەو جۆرە ناسنامە یان یەکایەتییە نەبەخشراوە، بەڵکو دۆلوز سوورە لەسەر ئەوە، کە ئەوە هەمیشە بە پەتی/ئەبستراکتی *دڕێژراوە*. دۆلوز بە دژی پلاتۆ/ئەفلاتۆن ژیان دەداتەوە بەر سۆفیستەکان، کە ئەوان جەغتیان لەسەر جیاوازی دەکردەوە، هەر لەبەر ئەمەش بوو کە لە مێژووی فەلسەفەدا بۆ ماوەیەکی درێژ وەک هەڵگەڕاوەیەک وێنا دەکران. هەڵبەتە نابێ وەک وەک چەمک بیر لە جیاوازی بکرێتەوە، بەڵکو دەبێ *پیادە بکرێت و وەک چڕایەتی دەرکی پێبکرێت*. وەکو تر لیۆتار باسی ئەو بابەتە دەکا و لە دوا نووسینەکانیدا گەشەی پێدەدات. هەروا دۆلوز پێی وایە کە تەنانەت خودی تاکەکەسیش، لەسەر بنەمای ئەو چڕایەتی _ جیاوازییە بونیات نراوە. بۆیە ئەو لە بری "تاکەکەس" و "کەسێک" بە واتا باوەکەی دەستەواژەی *تاک/singulariteter*

بەکاردێنێت.

سەرمایەداریی و شیزۆفرینیا 1: *ئەنتیی ئۆدیپ*، 1972، ناسراوترین بەرهەمی دۆلوزە، کە پێکەوە لەگەڵ دەروونناس فیلیکسی گۆتاری نووسیوویانە. تێزە(گریمانە)ییەکەی ئەو کتێبە روانینێکی بێمەرجانەیە لەسەر ئەو مەیلی گەردوونیەیە کە لە هەموو شوێنێکدا ئامادەیە. دۆلوز و گۆتاری بە پێچەوانەی مارکس _ تا دەگاتە فرۆید! _ ئەوە شرۆڤە دەکەن کە تەواوی بوارە کۆمەڵیەتییەکان راستەوخۆ بە شەپۆلی مەیلاندن تەنراوەتەوە، بۆ ئەوەی *لیبیدۆ/حەزی سێکسی* لەناو هێزی بەرهەمهێنان و پەیوەندییەکانی بەرهەمهێناندا پەرش بێتەوە پێویست ناکات رابگەیەنرێت، بە مەزن بکرێتەوە یان بگوازرێتەوە.

بە رای دۆلوز و گۆتاری سەرمایەداری لە خودی خۆیدا دەخوازێ کە شەپۆڵەکانی مەیل ئازاد بکا و بەردەوام خۆی لە یەکایەتی مانایەکدا نزیکدەکاتەوە کە لە راستیدا ئەوە سنووری خودی شیزۆفرینایە. سەرمایەداری هەموو تاواناکان بەکار دێنێت بۆ ئەوەی لەمپەر بخاتە پێش ئەو خولیایە پەنگخواردووانە. خاوەنداری تایبەت خێزان، ئایین، زێدی باب و باپیر و لە رۆژگاری ئەمرۆشماندا دەروونشیکاری! دۆلوز و گۆتاری لە بری دەروونشیکاری وەک جێگریەک لە پێناو بونیات نان و شۆسیالیستیەک "راڤەی شیزۆ/schizoanalys دادەهێنن، کە لە *ئەنتی ئۆدیپ* دا جەغتی لەسەر کراوەتەوە و هەردوو نووسەر ئەو بابەتە لە کتێبی *کافکا* (1975) *و تەقینەوەی زەوی (*1975) باشتر درێژە پێدەدەن. راڤەی ***شیزۆ/ SCHIZOANALYS*** هێشتا بە تەواوی گەڵاڵە نەبووە. وەک دەبینن وەک پارچەی مۆسیکێکی پچراو ئەو بەسەرکردنەوە خێرایەمان ئاراستە کرد، کە دواجار مرۆ دەتوانێ کتێبەکانی دۆلوز بەسەر سێ چەشندا دابەش بکات: زنجیرە وتارێک، کە دۆلوز لەوێدا لەسەرەخۆ و بە وەردی تایبەتمەندی مێتودی (هیوم، نیتشە، کانت، پرۆست. بێرگسۆن. ساخر-ماسۆخ، سپینۆزا) دەپشکنێتەوە، ئەو لە چەند لێکۆڵینەوەی گەورەدا، کە لە (*جیاوازی و دووبارەیی، لۆگیکی رستە/مانا*) کە لەوانەدا دۆلوز لە ئاستێکی باڵادا لەسەر خودی هزری خۆی دەئاخڤێت، لە دواجاریشدا لەگەل فێلیکسی گۆتاریدا کار دەکا کە بەوەش دەگاتە بوارێکی تازەی شیکردنەوە، کە ئەویش لە هەموو شتێک دەروونشیکاری و سیاسیە،

هاوکات ئەو لەگەڵ گۆتاریدا لە (*ئەنتی ئۆدیپ. کافکا، تەقینەوەی زەوی*) دا ئامرازی بە تاکایەتی کردنێکی نوێ بەرهەمدێنن.

2- بەرەو تێگەیشتنێکی نوێ لە فەلسەفە

لە ساڵی 1968ەوە لە هزری دۆلوزدا تەرزە وەرچەرخانێک دێتە ئارەوە. بەمجۆرە لە پێشدا مرۆ دەتوانێ بڵێ کە ئەو بەو دوو کتێبەی کە لەو ساڵەدا بڵاویکردنەوە بە راڤەی رەسەن و تێبینیەکانیەوە هزرە سەربەخۆیەکانی خۆی بەرەو ئاراستەی فراژان و گەشەپێدان دەبات، کە کارەکانی ئەو دواییەشی پێکڕا لەگەڵ گۆتاری ئەو وەرچاەرخانە جەغدەکەنەوە. کەواتە دەکرێ 1968، لە چەشنە هێمایەکدا، وەک ساڵی راچڵەکاندنێک لە شێوەی هزراندنی دۆلوز تێبگەین، هاوکاتیش ئەو ساڵە *بریتیە* لە خاڵی راچڵەکاندنێک لە شێوە فرەکانی تێرامانی لاوان لە پەیوەندی نێوان تیۆری و نەریت: رابوونی خوێندکاران، رابوونی لاوان و جەغتکردنەوە بۆ شۆرشی کولتوری. لە گۆشە نیگای ***جیاوازی و دووبارەیی*** (1968) و ***سپینۆزا و کێشەی دەربڕین*** (1968) ەوە مرۆ دەتوانێ پریارێکی سەرەتایی بدا سەبارەت بە فامکردنی دۆلوز لە مەڕ فەلسەفە و مێژووی بیرۆکەکان و هەنووکەیی، واتا لە مەڕ ئەو شێوازەی کە مرۆ چتۆ دەتوانێ بیرۆکەکان بە هەنووکەیی بکا تاوەکو ئەو بیرۆکانە بە کارایی لە کاتی ئێستا و هەڵگری داهاتووش بن و ئامادەییان هەبێت. بۆیە من هەوڵدەدەم لێرە بەدواوە ئەوە تاوتۆ بکەم. وەلێ سەرەتا دەمەوێ بە کورتی هەردوو کتێب بە جیا بناسێنم.

دۆلوز لە ***جیاوازی و دووبارەیی*** دا خۆی ئامادە دەکا تاکو گەشە بە دوو چەمک بدا و پەیوەندییەکانی نێوانیانیشیان نەهێڵێت. ئەو لە دیوێکدا چەمکی ***جیاوازی ئازاد*** چاک دەکاتەوە بەو مانایەی کە نابێ ملکەچ بکرێ یان بخرێتە ژێر باڵادەستی ناسنامە یان هاوچەشنی. چەمکی جیاوازی وەک پێناسە نەکراوێک وێنای دەکرێت. کەچی هزری باوی رۆژئاوا سەرقاڵە بە دۆزینەوەی هاوچەشنی و هاورەگەزی، یاخود لە هەمووبارێکدا هەوڵدەدا بە راڤەکانی ئەو جیاوازیە لەناو تاک رەهەندییەکاندا بتوێنێتەوە. دۆلوز دەخوازێ جیاوازی ببینێ: ئەو هەوڵدەدا لە هەموو شوێنێک ئاماژە بە

لێکجـودای بکـا و لـەوە نـەترسـێ کـە داوێنگیـر بێـت لـەو شـتە گـوتراو و بیرۆکانەی گوزارە لـەو پـەیوەندیانـە دەکـەن کـە رادیکالانـە نائاسـاییترن لـەو شتانەی کە ئێمە راهاتووین بیریان لێدەکەینەوە.

لە دیوێکی تریشەوە دۆلـوز چـەمکـی ***دووبـارە بوونـەوەی لێکچـڕژاو*** ***rèpètition complex*** بـەکـار دێنـێ کـە نـاکرێ بـۆ دووپاتـە بوونـەوەیـەکـی مەکینەیی کورت بکرێتەوە. تێگەیشـتنێکی لەم چەشـنە ئامـاژە بـە کێشـەی مۆرالی و سیاسـی دەکا کە مێژوو خۆی دووبارە دەکاتـەوە، هـەروا لـەمـەش خراپتر بریتیە لەوەی کە گێلایەتـی، نـاڕەوایـی و بـەربـەریـەتـی مرۆڤایـەتـی دووپاتـە دەبنـەوە. لێـرەدا مـرۆ لـەوە نزیـک دەبێتـەوە کـە نیتشـە ئـەوەی بـە ***دووبارە بوونەوەی ئەبەدی*** ناوبێژ کـرد بـوو. ئـەمـەش واتـا فـەلسـەفـە و مرۆڤ بە گشتی مۆدەیەکی هەیە کە ئەو دووبارە بوونەیە لە چاودا ببینێـت: کە بۆئەوەی هەمیشـە بـژی، هـەمیشـە ئومێـدەوار بـێ، بـەردەوام بـێ لـە هـەڵسـوکەوت، کـە مـرۆڤ _ سـەربـاری دووبـارە کردنـەوەی گێلایـەتـی و بێمانایيەکـانی _ بـە سـازدانی هـزر و ژیـان بکۆشـێ بـە دوای بـەهایـەکـی گونجاو.

دۆلوز لێکۆڵینەوەکەی لەناو چەندان بواردا پیادە دەکا: مەتماتیـک، فیزیـا، زیندەوەرناسی، دەروونشیکاری و جوانناسی. *جیاوازی* بە پشت ئەستووری ناکۆکی و *بێ ناوەندی* (بە مانای رەتکردنەوە یان لابردنی نـاوەنـد)، کـە لـە هەموو شوێنێکدا ئامادەیە.

واتا رەتکردنەوەی دووبـارە بوونـەوە و رەتکردنـەوەی بـە دەمامـک کـردن، بەڵام لە گشت کاتدا کێشـەکە لەسـەر دووبارە بوونـەوەیـە، هـەمیشـە هـەر هەمان شتە _ رەنگە دووبارە بوونەوەیەک لە هەمەجۆریدا، وەلێ لـە ئێسـتا و لە هەموو ئەبەدیەکدا، هەمیشە هەر ئەو دووبارە بوونەوەیە. لە پەیوەندی ئەو تـەرزە تێگـەیشـتنەوە مـەرجـی ئێتیکـی/رەوشـتناسـی مـرۆ ، بـە جـۆرە سۆزێک، دەتوانێ بەمجۆرەی خوارەوە گەڵاڵەی بکات: دەبێ تۆ ئەو دووبـارە بوونەوە تاقیبکەیتەوە، جۆشـی بدەی، هەوڵبدە خۆت بیـر بکـەیتـەوە و _ لـە ناو جەرگەی دووبارە بوونەوەدا _ دەرکی ئەو شتانە بکە کە پەیـوەنـدان بـە ژیانتەوە هەیە. وەک مرۆڤ ئەوە پێکهاتەی تۆیە. تۆ دەبـێ هـەوڵبـدەی کـە چیت پێدەکرێت ئەوە بکەیت!

بەدەم خوێندنەوەی کتێبیەکـەی دۆلـوز لـەسـەر جیـاوازی و دووبـارەیـی

بەرە بەرە گەردوونێک لە "*وێنەی گاڵتەکاری*" : جۆرێک لە بەردەوامی و لێکجودایی "ئەکتەری چەمک" و نمایشکردنی چەمک" بەرجەستە دەبنەوە، کە بریتین لە چوار یان لە لابردنی ناوەندایەتی جیاوازی و دووبارە بوونوەیەکی ئاڵۆزکاو یان دەمامکدار، کە جیهانبینی ترادیسیۆنی سەرەوژێر دەکەنەوە و مەرجەکانی ***ناسنامە، هاوشێوە، لێکچووانـدن*** و زەقبوونەوەی *لێکـدژەکـان* پشتگوێ دەخەن. لە دیدی باوەوە مرۆ بە مەرجێکی لۆگیکی، مێژووی دیاریکراوەوە خۆی دروستکردووە. دۆلوز ئێستا بە پێچەوانەی ئاوەزگەرایی. کاریگەریی و توندوتیژی کێبەرکێی گەردوونی "لۆگیکی" ەوە گەردوونی بیرۆییەکان دادەنێ، ئەو تێرامانانەی کە لە خۆیاندا یاسای خۆیان هەیە، کە لۆگیک تێیناگات یان نایەوێ شارەزای بێت.

بەڵی، بە جۆرە واتایەک دۆلوز لە پێناو ***هزراندنێکی بێ وێنا کـردن*** : لە پێناو جیاوازییەکی پریاردەر، جیاوازییەکی بەرهەمهێنەر و هزراندنێکی دووبارەی روون و رەواندا، تەواوی ئەو جۆرە وێنا کردنە ترادیسۆنە لەسەر ***هزراندن*** ئاوەژوو دەکاتەوە. ئەوەش هەڵەیە کە ئەو کارە بە *هزراندی بیرۆییە ئازادەکان* ناوبێژ بکەین، بەڵام ئەوە لە هەر بارێکدا بێت، بە واتای بنەڕەتی وشە، ئاخاوتنە لەسەر هزراندنێکی ***ئـەنارشیستانە*** : هزراندێکی جڵەو_نەکراو و بە مانای هزراندنێکی بێ جڵەو یان بەرهەڵدراو.

دۆلوز بە دژی ئەو تێزە چڕکراوە گەورانە یان هاوئاهەنگیە گەورانەدا ناهاوئاهەنگی، شلۆقی دادەنێت. هزراندن *بە هەر نرخێک* بێت ئەرکی ئەوە نیە کە گونجاندن دروست بکات. دەکرێ لەنگی، ناهارمۆنی زیاتر بۆ هزراندن هاندەر بێت. رەنگە ***نوسین***، لە ترس یان پەسندان، باشترلە زۆر تێگەیشتنی لۆگیکیانە راستیەکی تر دەربېڕێت، بەڵام راستییەک (هەقیقەت) کە وەک ئەوەی لۆگیک بناغەدارە.

دۆلوز لە تۆژینەوەکەی *سپینۆزا و کێشەی دەربڕین*، کە بە پێچەوانەی تۆژینەوەی دکتۆراکەی کتێبێکی فرە بە نرخە بەڵام بە مەبەستێکی شۆرشگێرانە، بە سوور بونەوە دەستدەکا بەوەی کە لە فەلسەفەدا هەردوو ناساندن لەسەر سپینۆزادا پیادە ناکرێن. دۆلوز وەک تەنیایەک سپینۆزا نمایش دەکا، کە بە رزگارکەرێکی رادیکال و _ پرۆژەیەکی رزگاری فەلسەفە بەرجەستەی دەکاتەوە و هاوکاتیش ئەو کتێبەی دۆلوز پرۆژەیەکە کە بە مەتەڵاندن تا ناخ رۆدەچێت.کە ئەو نمایشکردنەی دۆلوز لە

سپینۆزا بۆ زۆر فەیلەسوفی رق و کینەدار دەبێتە جێگەی بێزاری، بە روانگەی دۆلوز تەنیا ئەو جۆرە تێگەیشتنە لە فەلسەفە لای Lucretius فەیلەسوفی شاعیری رۆم و دوای ئەویش نیتشەدا دەبینینەوە. واتا تێگەیشتنێک لە فەلسەفە وەک ***بێئومێدکەرێکی رادیکاڵ***.

دۆلوز گەورەیی سووپاسگوزاری فەلسەفیانەی سپینۆزا بۆ دێکارت لەبەر چاو ناگرێت. بەڵام هەڵبەتە ئەوەی کە پەیوەندە بە نمایشکاری مەسەلەی مێژووی تیۆری پەیوەستە بەوەی کە وەک نمایشکارێک سپینۆزا هەڵبژێرین تا بتوانین هەندێ بابەتی دێکارتیانە بە پاکی بچێنین و بیخەملێنین، وەک دەزانین لە ترادیسیۆنی مێژووی فەلسەفە و سیاسەتی کولتوری فەرەنسیدا خودی دێکارت، کە لە ڕاستیدا هزرڤانێکی نوێ بوو، شێواندرا، تا مردن لە باوەشی گرت و وەک هێمایەکی گەورەی نەتەوەییانە بە ئەفسانە کرا. ئەو کارەش لە ژێر ئەو ناوەی کە لە فەرەنسا پێی دەڵێن "جەوهەرگەرایی دێکارتیانە" روویدا، ئەمەش جێگەی گاڵتەجاڕییە کە وەک شتێکی تایبەت بە فەرەنسی سەیری ئەو مەسەلەیە دەکرێت: چونکە هزری فەرەنسی، هەر لە پادشای سول و کۆرنێلیاوە تا دەگاتە ناپۆلیۆن و ئاوگۆست و کۆمت و دێ گاول و ئەندرێ مالرۆ، کە لەناو هونەر و سیاسەتدا هزرێکی رۆشن و تێرامان هەڵگرە.

سپینۆزایزم پرسیارگەلێک ئاراستە دەکا کە بە پرواى دۆلوز بۆ ئەمڕۆ زۆر تازەیە. بۆ نموونە پەیوەندییەکانی نێوان *لێکچوواندن* (تیۆری دەربارەی جەوهەرە باڵایەکان)، *زانستی زانین/ئێپستمۆلۆگی* یان زانست و تیۆری زانیاری (تیۆری دەربارەی بیرۆکەکان) و *ئەنترۆپۆلۆگی سیاسی* یان ئابووری، سیاسەت و *بە کۆمەڵایەتی بوون* (تیۆری دەربارەی رەفتاری بوون، ئازار کێشان و هەڵسوکەوتەکان) لێکدەترنجێنێت.

ئەو ئامانجەی کە دۆلوز لە کتێبی *سپینۆزا و کێشەی دەربڕین* دا تاووتۆی دەکا ئەویش بڕیاردانە لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان ئەو سێ رەهەندە، کە ئەوەی بەندە بە سپینۆزاوە بەم شێوەیەی خوارەوە پۆلێنی دەکا:

1_ تێرامانەدنی هاندەرانە یان "هاوەدەنگی بوونگەرایی" لە *تیۆریدا سەبارەت بە جەوهەرێکی باڵ/subastans.*

2_ بەرهەمی راستینە/هەقیقەت یان "شکۆمەند کردنی واتایەکان"

تیۆری سەبارەت بە بیرۆکە.

3_ دڵخۆشی کردەوەیی (لە ئامێزکردنی ژیان) یان "سەرفراز بوون لە دەستی ئازارە ناخۆشەکان" و ئەو ئۆرگانە هەڵێنجراوانەی لە هەستە مرۆڤایەتییەکان، واتا *لەو تیۆریەی کە کار لەسەر ئاکاری بوون دەکا* (مۆدە هەمجۆرەکان).

بەمجۆرە لێرەدا ئێمە دەگەینە ئەو یەکەم تیۆریە رەشنووسەی کە بۆ سێ رەهەندە سیاسی _مۆرالیەیەی کە *بوونایەتی، مەعریفە* و *وروژاندن* یان *خرۆشی* دەخوێنێتەوە. تیۆرییەکانی ئەم دواییە لە لەناو تیۆری ئابووری (راڤەی پێداویستی)، تیۆری سیاسی (رەخنەی ئیدیۆلۆگی) و تیۆری جڤاکی (رەخنە لە دەسەڵات) دەکۆشێ کار لەگەڵ ئەو شتگەلە بکا.

بە بڕوای دۆلوز دەکرێ ئەو سێ رەهەندە لەگەڵ روانگەی *چەمکێکی سیستەماتیکیەوە* رێکبخرێت _ چەمکێک کە دەکرێ بۆ خەملاندنی راڤەکان بەکار بهێنرێت و تیۆریەکان رێکبخات _ واتا چەمکی ***دەربڕین*** (expression). دەبێ بەو شێوەیە لەوە تێبگەین کە *جەوهەر* (بوونایەتی)ی لای سپینۆزا لە *خاسڵەت/attributen* (مەعریفە/زانستگەل)ی خۆی دەردەبڕێت، هاوکات ئەو زانستانە (ئەتریبوت) لە شێوازی بوونایەتی (چالاکیە هەمەجۆرەکان) خۆیان دەردەبڕن و دواجاریش بیرۆکەکان لە خودی خۆیاندا *تێزین لە دەربڕین.* ئەوەی دوایی راستەوخۆ ئاماژە بۆ مەسەلەی پەیوەندییەکانی نێوان تیۆری و نەریت/praxis ، بۆ بەرهەمی چەمک وەک ئەوەی کە هەیە و بۆ نەریتی تیۆریانە دەکات، کە هەڵبەت بە رۆڵی خۆشی دەچێتە ناو رەوتی مەسەلەی نەریتی سیاسیەوە.

هاوکات دۆلوز ئەوە نیشاندەدا کە چەمکی "دەربڕین" بەر لە سپینۆزاش مێژووە درێژەکەی دەگەڕێتەوە بۆ رێنسانس و سەدەی ناوەڕاست. هەروا دۆلوز دەچێتە سەر ئەوەی کە چەمکی "دەربڕین" رۆڵێکی گرینگ دەگێڕێ تەنانەت لای لێبنیز/Leibniz، کە مانایەکی تەواو جیاوازی لەوەی سپینۆزای پێدەبەخشێ. بە دیدی دۆلوز تاکە خاڵێکی هاوبەش هەیە لە نێوان لێبنیز و سپینۆزا کە ئەوان لەو تیۆری و پراکتیکەی چەمکی دەربڕینەدا بناغەیەک بۆ ئەو بەرتەکە گەورەیە بە

دژی دێکارتیەکان، واتا دەگمەنییەکانی_دێکارت دروست دەکەن. کەواتە لێرەدا دەرپرینگەری و ئاوەزگەریی لە بەرانبەر یەکتردا دادەنرێن، کە ئەمەش بۆ تێگەیشتنێکی نوێ لە فەلسەفە وەک هێڵێک هاورەوتە لەگەڵ کارەکانی دۆلوزدا.

دۆلوز وەک پەیامنامەیەک لە لە دەربڕین لە زانیاری مرۆڤایەتی دەڕوانێت نەک وەک راگەیاندنێک لە ئاوەزگەرایی. لە درێژ بوونەوەی ئەو روانگەیەدا ئاوەزگەرایی و ناسیۆنالیزم لە کاکڵەدا لەگەڵ هزردا شتێکی هاوبەشیان هەیە: *من بیر دەکەمەوە کەواتە من هەم.* ئاوەز لە پەیوەندییەکی راستەوخۆ لەگەڵ سۆبژەدا ئامادە دەبێ. سۆبژە ناخی ئاوەزە، بە پێچەوانەشەوە. ئەوە یەکێکە لە بەهێزترین و زیاترین شۆرشگێری کە مرۆ دەتوانێ لە مێژووی فەلسەفەدا وەری بگرێت. دۆلوز لە دژی ئەوەدا وەک هزری بێ ناوەند/decentrera ***چڕیەتی دەربڕین*** دادەنێت. بونیاتی ئەو چەشنە دەرپرینە چڕەی کە دۆلوز لای سپینۆزا دەیدۆزێتەوە بریتیە لە بناغەی بونیاتێکی بزۆک، بونیاتێکە لە بزوان، لە بونیاتێکی ناوکۆیی/کۆنتێکستیانەدا رەگەزە هەمەجۆرەکان وەک یەک مەرجدار و ئاماژە بە یەکتر دەکەن.

بۆ نموونە: خودی بنەمایەک بۆ بونیاتی ناسیۆنالیزم دەکرێ کردەیەکی بنەچەکی، بەرنامەی شارێک یان یاری شەترەنج (چڵە دارێک، شانۆیەک، یاسایەکان) بێت. بە پێچەوانەی ئەمەشەوە دەرپرینێکی چڕ دەکەوێتە پێش کتێبێک، نمایشکردنی شانۆیەک و ئاهەنگی شەترەنجێکی دیاریکراو.

دۆلوز لە خودی شێوازی تێگەیشتنی سپینۆزا لە چڕیەتی دەربڕین شتێکی کاکلەیی لە فەلسەفەکەی لە ***شێوازی*** فەلسەفاندنەکەی: ***ستایلە*** فەلسەفیەکەی دەبینێ. بەم چەشنە جۆرە هێرشێکی لامل ئاوەڵادەبێتەوە کە کتێبە تایبەتمەندەکەی *رەوشتناسی* (*Etik*) سپینۆزا جەغتیدەکاتەوە. دۆلوز *رەوشتناسی* وەک زنجیرەی دوانە مانایەک پێناسە دەکا: لە لایەک ئەو کتێبە پێکهاتووە لە زنجیرەبەندییەکی لێکترازاو ، لە راستیەکی راشکاو، سەلماندن، بەڵگە و شریتەبەندی تێزەکان _ *de more*

geomentrico، هەروەک کە کتێبی *رەوشتناسی* ناونیشنانەکەی ژێرەوە بە (بە شێوەیەکی گیۆمیتریانە/سێگۆشەیی ماتماتیکی) دەستپێدەکا، کەچی هەرچەندە سپینۆزا ئەو کتێبەی بە شێوەی دێکارتیانە نووسیوە، بەڵام

هاوکاتیش سپینۆزا گاڵتە بە مامۆستا مەزنەکەی دێکارت دەکا. لە لایەکی تریشەوە ئەو کتێبە پێکهاتووە لە توونـد و تیـژی، گـەرمی و هاوکـاتیش پێکهـاتووە جـا کـەم تـا زۆر لـە هـەنـدێ پـەراوێـز و تێبینـی لێکپچڕاو. دۆلوز بەمجۆرە کەسایەتی ئەو کتێبکە پوختـە دەکاتـەوە، کـە کتێبێکە دوو ئاراستەی ***چڕیەتی دەربڕین*** بەخۆیەوە دەگرێت.

بەمجۆرە بە قەڵەمکێشـیەکی سـادە دەتـوانین بڵێـین کـە هـەردوو بەرهەمی ڕچەشـکێنی دۆلـوز تـا ئـەو ڕادەیـە بـڕ دەکـات. بـەڵام ئـەمـە وێنەیەکی روون لە ستایلی دۆلوز، شێوازی فەلسـەفاندنی تایبەتی ئـەو و تێگەیشتنی ئەو لەسەر فەلسەفە و کردەکانی بە ئێمە نابەخشێت.

لە ڕاستیدا دەکـرێ بێـژین گـەردوونـی فـەلسـەفەی دۆلـوز، کـە لـە دەستپێکدا دەکەوێتە لێتۆژینەوەی دکتۆرایەکەی کە لـەوێـدا جیـاوازی و دووبـارەیـی و بـە لـۆگیکی مانـا دەخـەمڵێـت، کـە ئـەو بـەرهـەمـە وەک ***داستانێکی دانسقەیە*** و، (بـۆ ئـەوەی ئێسـتا خـودی ئامـاژەکـەی دۆلـوز بـۆ (*Alice i Underland*) بـەکـار بێنـین ئـەو بـەرهـەمـە "لـەمـدیو ئاوێنـەوە" لـە زنجیـرەیـەک سـتروکتور و دەڤـەرە نـەناسـراوەکـان خـۆی نمایشــدەکـا و رزگاریشــیان دەکـا، واتــا قورســایی ترادیســیۆن و وزە بەستراوەکـان لـە (*Alice i Underland*) *ڕزگـار دەکـا* و بـە هـەنووکـەییـان دەکا.

ئەوە ڕێکەوت نیە کە مرۆ دەتوانێ لە فراژانی کێویانەی گـەردوونـی هزری دۆلوز بە گومان نەبێت _ ئەوە دەڵێم نەک بە هۆی ئەوەی چونکـە من ئەو کتێبەی پێشتری دۆلوز، *نیتشە و فەلسەفە*، خوێندۆتەوە، کە بە بوێرییـە ڕەسـەنایـەتییـەکـەی و تـوردانی نـاوەندایـەتـی لۆگیکـەوە بـە راشــکاوی زەنـگ بـۆ شـێوازێکی تـازەی هزرانـدن لێـدەدا. ئیتـر لێـرەوە چیدیکـە حـەوجـە ناکـا کـە هـزری راسـانگەرانـەی نیتشـە بـە فـۆرمی تێگەیشتنەکانەوە بلکێنین و هاوکاتیش نـابێ بـە سـووک و سـانایی بـە شێوەیەکی رووکەش و وەڵامدەرانـە نکـۆڵی لـە نیتشـە بکـەیـن، بـەڵکـو پێویستە بە تەواوی هەوڵبدەین لەو ئاستە بە *دیمانەی* ئـەو بگـەیـن کـە ئەو لەوێدا لە باڵاترین ئاستی نیتشەییانەدایە، واتـا دەبـێ لـە پرسـیاری ئەو لە دایکبوونەوە ئەبەدییەکەیەوە بە دیمانەی ئەو بگەین، کە دۆلوز لـە ماوەی 1968 بە بەردەوامی لەسـەر ئـەو پرسـیارەدا چـەقدەبـەسـتێ و

دەیپشکنێتەوە. بۆیە پێویستە سەرباری هەموو شتێک هەوڵبدرێت بە هۆی ئەو *جەغتکردنەوەی ویست*، ئەو ***بەڵێ بۆ ژیان***ەی کە لای ئەو هەیە *قبووڵ بکرێت*! سەرباری ئەو رەشبینیە فرە قورسەش کە لای ئەودا هەیە! بۆیە هەوڵبدەی کە بەڕاستی بازنە بە دەوری ئەو ***بەڵێ بۆ ژیانە*** سافیلکەیە بکێشی و نەخشەی بۆ داڕێژی، کە ئەو (بەڵێ بۆ ژیانە) جودا ناکرێتەوە لە روخێنەریە بەردەوام و، لە وەهمەکان و، لە درۆیەکانی ژیان و، لە هەموو ئەو دابینکاریە خەمینە و ئەو سەرکێشیە لە واقیع هەڵاتنانەی نیتشە، کە ئەوانە هەموویان بەشێک لە نانی رۆژانەمان پێکدێنن.

لەگەڵ *جیاوازی و دووبارەیی* و لەگەڵ کتێبی سپینۆزا وە شتێکی نوی بە دیار دەکەوێ کە مرۆ بە پشتینەی کتێبەکەی سەبارەت بە نیتشە بە وردی مەزەندی کردبوو، هەروا مرۆ بە رێگای کۆپلەکانی ئەو کتێبەی لە مەڕ نیتشەوە بۆی لوا کە بتوانێ بە کۆکردنەوەی بەرهەمە فەلسەفی و ئەدەبیەکانی تر، کە دۆلوز بە دەمامکی جودا لە خۆی پۆشیبوون: هیوم و پرۆست، کانت و بێرگسۆن، راڤە نوێیەکەی لە فرۆید سەبارەت بە گەردوونی سەخێر_مازۆخس کە دۆلوز کردوونیەتی بە دیاری و بەوانەشەوە دیمانەی ئەو بناسێتەوە، هەروا لەوەش زیاتر ئەو *دیدارە بەختەوەرە*، ژیان لە ئامێزگرە و فەلسەفە پەسندەرەی، کە دۆلوز لە نێوان سپینۆزا و خوێنەر سازیدەکا کە ئەوەش لە هەمان کاتدا بۆ تێگەیشتن لە خودی دۆلوز بە قەد تێگەیشتنەکە لە نیتشە گرینگی هەیە.

وەک گوتم دۆلوز لە کتێبەکەیدا سەبارەت بە سپینۆزا چەمکی لەبەر چاوانی ***دەربڕین*** راڤە دەکا کە ئەو نووسەرە تێبینی نووسانەی بەر لە سپینۆزا ، چەند کارامەش بووبن، نەیانتوانیوە لەوەدا دەنکە گەنمێک بەدەست بێنن. ئەو ئامادەییەی ***دەربڕین*** کە لە ژیان لە ئامێز کردنەی سپینۆزادا هەیە، کەچی بۆ ئەو نووسەرە تێبینی نووس و خودی تێگەیشتنەکەیان لە فەلسەفە، کە لەسەر بنەمای ناسنامە و _ یەکایەتی هزر دامەزراوە و کە بەهای جیاوایان تەسک کردۆتەوە، بە تەواوی نامۆ بووە و نامۆشە.

چۆنیەتی دەربڕینی بەختەوەری
لە کاتی دەستەبەر کردنی زانیاریدا

ئەو بە دوا گەڕانەی دۆلوز لە مێژووی فەلسەفە، ئەو شرۆڤە کردنەی لە کۆچەریی، ئەو لێکۆڵینەوەیە لەسەر ئەو نووسەر/فەیلەسوف و پرسیارە جیاوازانە کە گفتوگۆیەکانمان تاووتۆ و گەڵاڵەی کردن، کە ئەمەش مانای ویستێکی بەهێز بۆ تێگەیشتن و ساز بوون لەگەڵ هزرێکی کەسایەتیانە و رەسەن، هەروا لەگەڵ جۆرە شێواز و تێگەیشتنێکی تەواو نوێ لە ژیان نیشاندەدات، دۆلوز پلە بە پلە هزراندی تایبەتی خۆی لە وێنەی چکۆڵانە و ورد _ لە شێوای رۆمانێک یان فیلمێکی ئالان رۆبێ_گریلێت (Alain Robbe_Grillet) یان مارگەرێتە دۆراس دا ئاشکرا دەکا _ لەوەی کە ئەو بە جلپۆشینی جودا خۆی نمایشدەکا، بۆ ئەوەی مەتەڵەکانی خۆی بخەملێنی پەنا دەباتە بەر ئەو گەیاندنانەی کە بەوانە بتوانێ ئومێدی نادیاریەتی ئارەزووەکانی دەرببڕێت.

کەواتە خاڵی دەستپێک: بوونەوەرێکی جەستە مرۆڤانەی سەر لە شێرە (sfinx)...

من دەرکم بەو هەستە کرد کە کتێبە سەرەتاییەکانی دۆلوزم لەسەر: هیوم (*پیادەکاری و سۆبژەگەرایی*، 1953)، نیتشە، کانت و پرۆست خوێندەوە. بۆیە من بەوە دڵخۆش بووم کە ئەو لە کتێبەکەیدا دەربارەی سپینۆزا و بە تایبەتیش لە *جیاوازیی و دووبارەیی* دا *بە ناوی خودی خۆیەوە* گەردوونی خۆی دەناسێنێ و لەسەری دەپەیڤێ، کە مرۆ ئێستا بە هۆی ئاماژەکانی پێشتر بە جۆرێک لە جۆرەکان لەسەر ئەوە دڵنیا دەبێتەوە.

هەروا مرۆ کتوپڕ بەوە توانی خودی دۆلوز بکاتە کێشە، ئەو کێشەیەی کە ئەو لە لاپەڕە سەرەتاییەکانی *جیاوازیی* و *دووبارەیی* ەوە سەفەرەکەی نیشنادەدات: بۆ ئەوەی ترسەکان لەسەر جیاوازی، وێناکردنەکان لە مەڕ خەوشەکانی جیاوازی و لەمەڕ سەرتاپای جیاوازیی لە هزردا لاببات.

دۆلوز لە فرە ئاستدا بە رێگای هەڵکاڵینەوە بەرانبەر سەرتاپای یاسای دۆخەکان، کە لەناو گوتاری فەلسەفی هەر لە پلاتۆوە تا دەگاتە هێگل بە دژی جیاوازی دامەزرێنراوە، لەگەڵ ئەو جۆرە بەر تەنگکردنەوەیە لە جیاوازی دەکەوێتە شەڕ، هەروا دۆلوز لە ئاراستەیەکی فرەواندا دەبینێ _ لای هیوم

یان لە شانۆ، لە دژە گوتاریانەی نووسینە دژە گوتاریەکەی رۆسلێسی سوریالیست و لەناو ماتماتیکدا _ ئەو رێچکەیە قووتدەبێتەوە، کە چلۆن هزر هەوڵدەدا لە جیاوازیدا لەوە دابرێت. ئەو هەوڵدانە کەم و زۆرانە لە شێوازی زماندا خۆی دەربیرێت، لێ لە هەموو دۆخێکدا وەک ئەرکێکی بێمەرج دەچرپێنێ _ کە بەلای دۆلوزەوە ئەوەش ئەرکی تیۆریکارە/تیۆریناسە.

جیاوازی و دووبارەیی: دووبارە بوونەوەیەک کە لە جیاوازیدا دەخەملێت، بەڵێیەکی تازە کراوەیە (بە مانای بەرجەستە کردنەوە نەک نەرێیەتی) _ بەمجۆرە لەو کتێبەدا ئەو بابەتە دەردەکەوێ و خۆی نمایشدەکا، ئەو کتێبە کە دەکرێ تا ئاستی شێوازی ناسراوی هزر کردن ببزوێ و بژی، مرۆ گەر بە گشتی بۆ ئەوە و حەزی لە بزواندن یان بۆ تەواوی شێواندنی بێت دەبێ بوێری ئاوەڵا بوونی هەبێت.

ئەو کتێبە لە دووەم جار خوێندنەوەیدا بە دڵخۆشی سەرمەستی کردم، پاشان ئەو کتێبە رێگایەک بەرەو فرە ناوەندایەتی، فرەیاتیەک لە *بەربەستگەلێکی* لێکگرێدراو دەکاتەوە، بەڵام هەروا رێگاش بەرەو فرەیاتیەک لە گەلێک ناوکۆیی/کۆنتێکستی نوێ و سەرسوورهێنەر دەکاتەوە. نەک بە شێوەیەکی شکۆدارانە بەڵکو بە واتای نیتشەیی بە شێوەیەکی ***شاگەشکە بوون*** بێدار دەبێتەوە، واتا مرۆ لەو سەرخەوە خۆشانە بێدار دەبێتەوە کە لە ترادیسیۆنی فەلسەفی بۆی پێکهێنراوە. ئەو ترادیسیۆنە فەلسەفیە ،، لەمدیو گشت جیاوازییەکان، پرۆسەی گەشە کردنە نەپچراوەکانە (ئەوەی کە بە **پێشڤە** چوون ناودەبرێ) وا خۆی رادەگەیەنێت کە داهێنەری **یەکایەتی،** لە ئازار بەدەرە، **سیستەمێکە،** یەکاتییەکی لێکگرێدراو دروست دەکا، کە ناسنامە زامن کەریەتی ($A=A, 2^{+2=}4$) ...

واتا بە مانای ئەو راڤە کردن و رووتکردنەوەی فۆکۆ هزر کردنێکی (کلاسیکی)ە؛ هزراندنێکی ئاوەزگەرا، هزراندنێکی رۆشنگەرانەیە کە ئێمە هێشتا لە زۆر لایەندا منداڵێکی ئەوین، کە زۆر سەختیشە ئێمە بتوانین لە دەرەوەی ئەو هزرە رۆشنگەریەوە بهزرین.

بە کورتی بڵێم بە خوێندنەوەی *جیاوازی و دووبارەیی* ئەوجا کتوپر دەتوانین بە ئازادی هەناسە بکێشین. کتێبکی ئاسانە، بەڵام کرینی

هەرگیز ئاسان نیە، خۆی لە خۆیدا بە واقیعکردنی بەهایەکی نیتشەییانەیە. نیتشە، کە بە بەراورد لەگەڵ رۆحیەتی گێرمەن/ئەلمانییەکان و "رۆحە رەهایەکەیان" ، رۆحیەتی رۆمانییەکانی بە فرە ژانێکی ساکار بین و پڕ لە ناسکایەتی و کاسایەتی تایبەت پێناسە کرد و بە "رۆحی ئەوروپای باشووری" ناودێری کردن. نیتشە لە کتێبی "*مەسەلەی ڤاگنەر*"دا بە ورووژێنەرانە و ئازادانە دەڵێ: "*نا، من کارمنی بێزت*/Bizets Carmen -بە باشتر دەزانم لە تریستانی *ڤاگنەر/* Wagners tristan *و ئیسۆلدا/* Isolde "، (مەبەستی نیتشە لە شانۆگەری کارمنی بیزێت و شانۆگەری تریستان ئیسۆلدای ڤاگنەرە، وەگێر). دۆلوز لە توێژینەوەی دکتۆرایە گەمە و گۆرانی ئامێزەکەیدا ئاپروی خوێندنی فەلسەفەی زانکۆ، وەک خوێندێکی سەخت، باو، لە قالبدرا مردۆخ و وشکە فرە بێزارکەر، دەبا و دەیشواتەوە. بەلام هێشتا شوونی شێوازی فەلسەفەیەکی تراديسیۆنی لەناو *جیاوازی و دووبارەیی* دا دەبینرێت، بۆ ئەوەی مرۆ ئەو وەرچەرخانەی دۆلوز لەگەڵ ئەو فەلسەفە تراديسیۆنە بدۆزێتەوە دەبێ تا *ئەنتی_ئۆدیپۆ* و کارە هاوبەشەکانی لەگەڵ گۆتاری بەردەوام بێت. رزگار بوون _ رەنگە سەرگەردان کردن وەلێ سەرگەدانیەکی بەرهەمهێنەرانە _ ئەو سەرگەردانیە لە خوێندنەوەی کتێبێکی وەک *جیاوازی و دووبارەیی* هەستی پێدەکرێت، هەروا لەوەشدا تووشی ئەو سەرگەردانیە دەبین کە دولوز لە پشکنینەوەی فەلسەفیدا بە دوای نەخشەی رێگایەکی لە پێشرا کێشراودا ناڕوات. لە گەردوونێکی فەلسەفیدا، لەوێدا دووبارەیی رووبەڕووی وێنا کردن یان نواندن دەکرێتەوە، کە ئەو وێنا کردن یان نواندنە وەک شتێکی باو لە خانەی تۆژینەوەیەکی بونیاتنراوی لۆگیکی و سیستەماتکیدا پۆلێن دەکرێت. دۆلوز لەو گەردوونە فەلسەفیەدا نایەوێ خوێنەری بانگکراو ببێتە بینەرێکی سست و پەسیڤ. لەوێدا مرۆ بە کارایی و چوستی دێتە ناو گێژەنەکانی شەپۆلی دووبارەیی، کە هەڵبەت ئێمە خۆمان بەشێکین لەوە.

3- فەلسەفە لە کەسی چوارەمی تاکدا

کە کتێبە جودایەکانی دۆلوز دەخوێنێتەوە هەمیشە وا هەست دەکەی کە ئەو بە رێگای نووسینەکانیەوە بوار بۆ یەکێکی تر ئاوەڵا دەکاتەوە تاکو بئاخڤێ. هەستەکەش هەر ئەوەندە نیە: دۆلوز بە نووسینە جودایەکانیەوە فۆرمی هەمەجۆر، لە چەشنی خووڵگەیی، شێوازی جیاواز بۆ نووسینی فەلسەفە دەئافرێنێت.

لێرەدا ئێمە بەرانبەر مێژوویەکی مەعەریفی، مێژوویەکی هزری و کێشەیەکی مێژووی فەلسەفیدا دەبینەوە. لە ماوەی رۆژگاری کلاسیکیدا ئەوانەی کە دەئاخڤن دەکرێ بڵێین ***تاکەکەسەکانن***. فۆرمی تاکەکەسی و جیهانبینیەکانی تاکەکەسیین، کە سەرتاپی جیهانی کلاسیکی، سەردەمی رۆشنگەریی رەگرێژ کردبوو. لە قۆناغی کلاسیکیدا بە تێکرایی *تاکەکەس* و *بوونایەتی* پێوەندگی یەکترن. خوا وەک باڵاترین فۆرم لە بوونی بە تاکەکەساندن سەیر دەکرا. وەکو تر بۆ ئەوەی سەرفرازبیت لەو شیوە ئیدۆلۆگی و ئاڵۆزکاویەی کە ئەوانە بە توندی چەسپاون لەو قۆناغەدا بەراوردێک بکە لە نێوان دێکارت و هەولە گومان ئامێزەکانی سپینۆزا.

لە قۆناغی بەساڵاچووی رۆمانتیکیدا لە هیکرا دەبینین ئەوە ***کەسەکانن*** *کە دەئاخڤن، ئەمەش کە شتێکی تەواو جودایە. کەسەکان پێکەوە هاوکات لەگەڵ وێناندنەکان پێناسە دەکرێن*، واتا بتوانی وێناندن: خەیاڵاندنی بوونت هەبێت. ئەو تێگەیشتنە بە راشکاوی لای هزرڤان/بیریاری وەک فیختە و کیکگارد بەرجەستە دەبێتەوە. لێرەوە ئێمە چاومان بە دیمانەی بە سەنگی زمانێکی نوێ و سەنگی ژیانێکی نوێ دەکەوێت.

ئەمڕۆ ئێمە ***رەمەکیەتێک*** دەبینین کە بۆ وێنە لای دۆلوز هەیە رەنگە ئەو رەمەکیەتە لە وێنادنەکانی تاکەکەس و وێناندنی کەسەکان سەرفرازمان بکا، ئەو رەمەکیەتەش هەر تەنیا پێکنەهاتووە لە *ئامادەبوونی وزە شاراوەکانی* بێمەرجیەتی (postulat). دۆلوز لە مێژە وازی لەو ئەلتەرناتیڤە ساختانە هێناوە: ئێوە یان تاکەکەس و کەسەکانن (تاکگەرایی، لیبرالیزم و هەروا بوونگەرایی و ئەنارشیزمن) یانیش هاوکات ئێوە کەم تا زۆر

دەکەونە خانەی نادیاریی وستروکتورە پێناسە نەکراوەکان، ئاپۆرەی خەڵک ا هێزەکان (ستراکچالیزم، مارکسیزم، دەروونشیکاری و ئەوانی تر).

ئەوەی کە دۆلوز پەنجەی لەسەر دادەنێت ئەو گەردوونەیە کە پێکهاتووە لە *بەر_لە تاکگەرایی*/per_individuella، *راناوی تاکی کەسێکی نادیار، ئەوانەش* دەکرێ بگەڕێنەوە بۆ تاکەکەسەکان یان کە کەسەکان، ئەوەش نەک بێ بوونی

"پشتینەیەکی پێناسە نەکراو"ی وەک ستروکتور (ئابووریانە، غەریزەییانە یان پرۆسێسیانە/دسکورشیڤ). ئەوە پرسیاری تاکەکانە (دیاردەگەلی جودا) کە بزوا و هەمەجۆرن، کە لەسەر تاکێکەوە بۆ یەکێکی تر جێگۆرکێ دەکەن، لە یەکتر دادەبڕێن، دێرێک لە ئەنارکیەتی بێ ناوەند ("چەمکە لێکترێنجراوە بێ سیستەمەکان") بەرهەمدێنێ، واتا پەیڤە پۆلێنکراوەکان "بە سەفەرەکانیان"ەوە لە جیهانێکی بێسنووردا دەبن بە ژیانێکی کۆچەریی.

لە نێوان دابەشکردنی شوێنێکی ئەبەدی کە بە هۆی دیاریکردنی سنوور و گەمارۆدان تاکەکەسەکان وێکڕا جێنشینکراون، هەروا دابەشکردنی فرە تاک (singulariteter) لە شوێنێکی ئاوەڵای ناگەمارۆدراو یان بەبێ مافی خاوەنداریەتی، جیاوزییەکی زۆر هەیە. مرۆڤ، پەیڤەکان _ مولکی تایبەتی نین بەڵکو دۆخێکی سەرفرازن، رەفتارگەل و خزمەت گوزارن.

شاعیری ئیتالی فێرلینگهێت قسە لەسەر کەسی چوارەمی تاک دەکا، کە مرۆ دەتوانی بێژێ ئەوە ئەو جۆرە کەسەیە کە دۆلوز لە کتێبی *جیاوازی دووبارەیی* دا بواری بۆ دەڕەخسێنێ *کە بئاخڤێت.* پەیڤ و هزرەکان لە کەسی چوارەمی تاکدا: لە دەرەوەی ئەو رێزمانەی کە ئێمە راهاتووین تیایدا نەشتەرگەر/عەمەلیات بکرێین، مانای بۆچوون، گەیاندن و ئاماژە دەبەخشن.

4- فەلسەفە و مێژوو وەک نمایشکارییەک: مێژووی هزرییەکان

کەواتە بە جۆرێک لە جۆرەکان مرۆ دەتوانێ بێژێ کە دۆلوز لەو فەیلەسوفانە دەڕوانێ کە لە *شوێنێکی ئاوەڵادا تاکگەلن/* singularitet، من حەز دەکەم ئەو رۆناکیەی کە دۆلوز دەیخاتە سەر ریزێک لە وێنەی مێژووی

فەلسەفی لەگەڵ ڕۆناکیی دەرهێنەرە مۆدێرنەکان بەراورد بکەم کە بە خودی *نمایشکاریەکانیانەوە* ڕۆشنایی دەخەنە سەر دەقە نووسراوەکان.

هەڵبەت ئەو پەیوەندیە لە *جیاوازی و دووبارەیی دا توانەوەیەکی چکۆڵەیە*. دۆلوز چیتر خۆی نابەستێتەوە بە ڕاڤەکاری بەڵکو بەرەو ئەو ئاراستەیە کە ببێتە نووسەر، فەیلەسوفێک. بە مانایەکی گشتی مرۆ دەتوانێ "فەیلەسوف" بێت کە توانی فەیلەسوفانی تر ڕاڤە بکا و سەرنجی لەسەریان هەبێت، واتا ببێە فەیلەسوفێک لەسەر شانی ئەوانی تر. بەڵام هاوکاتیش مرۆ دەتوانێ بە خۆی بیر بکاتەوە، ئازا بێ و تەواوە فەیلەسوفانە لەسەر قاچی خۆی بواستێت: ببێ بە ***فەیلەسوف***.

مێژووی فەلسەفەوانی وەک دەرهێنەرێک شتێکی شیاوە، ئەگەر ئەوەش بۆ شتێک بەکار بهێنرێت دیسان شیاوە. مرۆ دەتوانێ بپرسێ کە ***مێژووی فەلسەفە*** و مێژووی فەلسەفەوان کام ڕۆڵ دەگێڕێت. ئەو مێژووی فەلسەفە بێگەردەی کە دۆلوز خەونی پێوە دەبینێت و لە زۆر شوێندا ئاماژەی بۆ دەکا پێکهاتووە لە *کۆلاژ/مۆنتاژ*، ڕەنگە دۆلوز پێی وابێ کە ئەو جۆرە کۆلاژە، مۆنتاژە بتوانێت ئەو خوێندنە ئاکادیمیە، وشک و برینگ، منجە منجکەرە، سیخناخکراو بە پەراوێز و بێزارکەرە درێژ خایەنەی کە پێکهاتووە لە جوگرافیاک لە نووسین نوێبکاتەوە؟ یان ڕەنگە مرۆ بۆ نووسین بیر لە شێوازێکی تر بکاتەوە، کە بتوانێ بە ئاسانی وتەی سەرچاوەکان لە نووسیندا بە باشی دابنێ و هەمیشەش "وێرای" ئەوە هزر و بابەتەکان، بەڵام بەشێوەیەکی بەهرەمەندانە، خەیاڵاندنی ئازادانە، ***هزراندنێکی پەرە پێدەرانە*** بنووسێت؟

شتێکی روونە کە زۆربەی فەیلەسوفە سەربەخۆیەکان کێشەیەکی زۆریان لەگەڵ فەلسەفەدا هەیە. کە چۆن سەیری فەلسەفە بکەن؟ چۆن *خۆیان* بیر بکەنەوە لە پەیوەندیان لەگەڵ فەلەسەفەدا؟ مرۆ دەتوانێ بە ڕاست و ڕەوانی بڵێ، بەجۆرە مانایەک کە ئەوانە پێشتر بیریان لێکراوەتەوە و باسیان کراوە، مێژووی فەلسەفە بە واتایەک جۆرە کارگەیەکی بە سوودە. سووکە نیگادانێکی خێرا، بەڵێ ڕەنگە هەر ئەوە بێت. لێ هەروا مێژووی فەلسەفە شتێکی بریقەداری کولتوری و مەشقێکە بۆ ماڵیکردنی کولتور. خاوکردنەوەیەکە بۆ هزر. هاوکات یەکجار سەختە کە لە دەسەت ئەو مێژووی فەلسەفەیە ڕزگار بین کاتێ مرۆ بۆ یەکجاریش بوو بێ کە بۆ

ناو ئەوە پەلکێش کرابێ.

کەواتە وەک دۆلوز گۆڕێنی مێژووی فەلسەفە بە ڕێگای نەریتی نمایشکارییەوە، بە دیمەنگەلێکی بەرە بەرەیی نمایشکاریی، کە ئەوە شێوازێکی لە بارە بۆ چارە کردنی ئەو کێشەیە. مرۆ بەسەر نیتشەدا باز نادات، مرۆ نیتشە راڤە ناکا، بەڵکو مرۆ بە گریمانەکانی خۆیەوە ئەو نمایشدەکا.

نمایشکردن واتا ئەو دەقە نووسراوە بە *بەهایەکی دیکەوە*، کە بەهایەکی "دەقهەڵگر_نیە" ڕۆشایی دەخرێتە سەر. کەواتە گۆڕینی مێژووی فەلسەفە بۆ شانۆ کە لە مەودوا وەک شێوازی هزراندنی دۆلوز دەکرێ ببێتە شێوازێک بۆ وانە گوتنەوە _ پرۆژەی توێژینەوە.

دۆلوز لە *جیاوازی و دووبارەیی* هەوڵیداوە بە تەکنیکێکی نائاسایی، کە ڕەنگە زیاتر لە کۆلاژ نزیک بێت تا لە شانۆ. چەمکی "جیاوازی" بخەملێنێتەوە و نیشانی بداتەوە. کۆلاژ وێنەیەکە کە بە لێک چەسپاندی پارچە کاغەز، پارچە قوماش کە لەملاو لەولا کۆدەکرێتەوە دروست دەکرێت. ئەو دەستەواژەیە بۆ پارچە شانۆیەکیش بەکار دەهێنرێت کە لە پارچەی جیاواز پێکدەهێنرێت. *لێرەدا* مەبەست لە کۆلاژ یان مۆنتاژ شتێکە بەشێوازی تەونچنی مافور/فەرشی فەلسەفی. فەلسەفیانە کۆکردنەوەی شتە بەکار هێنراوەکانە.

مرۆ دەتوانێ وەک سەرگوزەشتەیەک و چنراوێکی باشی تەکنیکی کۆلاژ و مۆنتاژی یان ڕەنگە تەواو وەک تەکنیکی زنجیرە فیلمێکی دووپاتە بۆوەی بەردەوام کە پێکهاتووە لە کۆپلەی چکۆلە چکۆلە و هەمەرەنگی مەیلەو بەدینەکراو، بە شێوەی وێناندنێکی فەلسەفیانە بهزرێ. لە مۆسیک و تابلۆی هونەردا ئەو چەشنە شەپۆلانە وەک *هونەری پۆپ* *Pop Art* پێناسە دەکرێن. بناغەی هونەری پۆپ ڕەوتێک بوو لە ناو هونەری نوێدا کە لە دەورانی 1960 سەریهەڵدا. هونەری پۆپ بە پێکڤە کۆکردنەوەی هەموو جۆرە کەرەسەیەکی ڕۆژانە و بە شێوەیەکی ورووژێنەرانە و نمایشکردنی دەیویست کارێکی جودا رابگەیەنی، لە چاو "هونەری دانپێنراوەکە"، هەمیشە فۆرمی تابلۆیەکان ناکۆک بوون یان شێوەی گاڵتەجاڕانەیان هەبوو،

تەکنیکی کۆلاژ/مۆنتاژ وەک چەشنە بیر کردنەوەیەکی فەلسەفی چتۆ بەرهەمێک دەبەخشێت، ڕەنگە ئەوە بە بەراورد لەگەل ناوەڕۆکەکەی

جیاوازی و دووبارەیی تەواو ئاکامگیر نەبێ. لە دوای ئەو ساڵانە دۆلوز لە کتێبی *لۆگیکی مانا* هەنگاوێک بەرەو پێشەوە بەرەو هەڵوەشاندنەوە دەهاوێژێ، تەقینەوەیەک لە شێوازی نووسینی ئەکادیمی دروست دەکا.

5- پاڵەوان و بکوژ لە شانۆی فەلسەفەدا

شتێک کە دەکرێ جێگەی سەر سوورمان بێت ئەویش ئەوەیە کە دۆلوز، بە تایبەتیش لە ***جیاوازی و دووبارەیی و*** لە ***لۆگیکی مانا*** دا، **لە** رۆژگارێکی رەخنە ئامێزدا زۆر بە *گور و جۆشەوە* ئەو فەیلەسوف و نووسەرانە بە خوێنەر دەناسێنێت. هەندێ جار مرۆ دەتوانێ وا مەزەندە بکا کە ئەو کارە شتێکی کارا و زیاد لە پێویستیە، بۆ نموونە لە کتێبەکەی لەمەڕ بێرگسۆن کە لەوێدا دۆلوز لە بۆچوونە کۆنپارێز و نەریتخوازەکانی بێرگسۆن "بێدەنگ" دەبێت. وەکو تر دۆلوز لە رەخنە گرتنی هێگل سەختگیرانە سەرتاپا و ئاکامگیرە. بۆچی لای دۆلوز لە رەخنەدا ئەو چێژ وەرگرتنە گشتیە و کتوپڕیش ئەو رەخنە زێدە سەختگیرە هەیە؟

بە پڕوای من ئەوە لەم شێوەیەدا کۆدەبێتەوە: گەر شتێک کە بۆ مرۆڤ سەرنجڕاکێش *نەبێت*، گەر شتێک کە راستەوخۆ شتێک نەدا بەدەستەوە، گەر شتێک کە حەوسەڵەت بۆی نەبێت تا کاری لەگەڵ بکەی _ بەڵی، ئەوکاتە مرۆ هیچ بەهانەیەکی نیە تا لەسەر ئەو شتە بنووسێت. بە دیدی دۆلوز، سپینۆزا و نیتشە، بە راشکاوی فەیلەسوفن و توانای رەخنەیی و هەڵوەشاندنەوەکانیان تەواو لێکتر جیاوازن. بەڵام، ئەوەش خودی پرسیارە دۆلوزیانەکەیە، کە لای سپینۆزا و نیتشەدا ئەو *توانا رەخنەییە* لە ئەرێیاتی، بەڵێ بۆ ژیان و دڵخۆشیەک، لە *چاندنی* بەڵێ و دڵخۆشیەک، لە *شکۆداری ژیان* و حەزی ژیانێک بە پێچەوانەی ژیانێکی شێوا و _ کە ژیان لە بێزارییەکی نەپراوە دەخلّتێنێ، بەرجەستە دەبێتەوە،

بۆیە بەلای دۆلوز وە ئەو توانایە کردەی فەلسەفەیە: کە دژی بێئومێدی بهزرێ، کە دژی دڕدۆنگیە و کە واز لە رەخنەیەک *ناهێنێت* کە هەرچەند قورسیش بێت. مێژووی زانستناسی فەرەنسی گۆستۆن باشلار، لە

ناوکۆیی/کۆنتێکستێکی تری تیۆری زانستیدا، بەرهەمێکی بەناوی *فەلسەفەی نەخێر* نووسیوە. لە رەهەندێکی فرەدا دەکرێ بڵێین کە دۆلوز ***فەلسەفەیەکی بەڵێ***ی نووسیوە: بەڵێیەک بۆ ژیان لە ئامێز گرتن، ژیانێک لەگەڵ شتەکان رووبەڕوو دەبێتەوە و *بەرلە هەموو شتێک* شەڕ لەگەڵ چەمک دەکا. بەڵێ بۆ ئەوەی ببی بە فەیلەسوفی کۆکەرەوەی پرسیارەکانی دەستی دووەم و دروستکردنی *تۆرەکان*، گەر شتێکی تر نەبوو.

لە درێژەدان بەو ئاماژەیەی کە پێشتر سەبارەت بە رەخنە لە فەلسەفە لە ئاراستەکەیدا بەرەو نمایشکاری یان کۆلاژدا وەک دەرفەتێک و شێوازێک بۆ نووسینی مێژووی فەلسەفە، مرۆ ئەوەی کە پەیوەستە بە بێرگسۆن و هێگل دەتوانێ بێژێ کە دەکرێ وەک گشتایەتیەک (بێرگسۆنیزم) لە فەلسەفەیەکدا پروانێت کە رەنگە کۆنپارێز بێت و لەو رەگەزە جودایانەی کە خودی ئەو نین چاوپۆشی بکات. لای بێرگسۆن قسە کردن لەسەر بابەت بەندە بە تێگەیشتنی خۆی سەبارەت بە *ژیان* (élan vital)، ئەو دیدە لەگەڵ بیرۆکەی (conatus)ی سپینۆزا بەراوردی بکە، سەبارەت بە *ئازادی* (لەگەڵ سارتەر بەراوردی بکە) و سەبارەت بە *هەستی نەخۆشی* (لەگەڵ فۆکۆ بەراوردی بکە).

هەڵبەت مرۆ دەتوانێ بپرسێ بۆچی دۆلوز بە هەمان شێوە یەخەی هێگل ناگرێ و بە دوای بابەتی بەرهەمە زانیارییە کارایەکانی ناگەڕێت و خۆی لەوانیتر بێدەنگ ناکات. دۆلوز تەنیا ناراستەوخۆ بەرسڤی ئەو پرسیارە دەداتەوە. گەر من لە جێگەی ئەو بم وەرامێکی زیاتر راستەوخۆم دەدایەوە، کە دەکرێ بە تەواوی بەمجۆرە بێت: ئێستا ئەگەر وەک شانۆ لە فەسەفە پروانین کەواتە مەسەلەکە بەندە بە نمایشکردنی فەلسەفە، بەمجۆرە وەک نمایشکردنی هەر شانۆیەکی تەواو دەبێ خائنێک، بکوژێک هەبێت. لەو شانۆیەی کە دۆلوز بەرهەمی دێنێ، ئەوە لەو شانۆیەدا هێگل رۆڵی ئەو بکوژە دەگێڕێ (ئەوە لەگەڵ گەشە پێدانەکەی ئەندرێ گلوکسمان بەراورد بکا، کە لە ساڵی 1977 ئەو بابەتە لە *هزرەکانی دەسەڵات* ئەنجامی داوە). خودی کارگەکە سیخناخکردن و قورسکردنی ژیانە بەو هەموو بەرهەمە پەتی/ئەبستراکتانە، هەروا بە یەک ماناکردن یان تێکەڵاو کردنی ژیانە لە دەوڵەت و ئایین، تۆمارکردنی مەرگە لە ژیان، ملکەچکردنی

ژیانە بۆ نەرێتی ژیان (نەرێتی و نەرێتی نەرێ/نفی النفی/ negation och negations negation) _ ئەوانە هەموویان دۆلوز واتەنی لە فەلسەفەی هێگل بەرجەستە دەبنەوە (سەبارەت بەو بۆچوونە بە تایبەتی سەیری کتێبەکەی دۆلوز لەسەر نیتشە _ *جیاوازی و دووبارەیی* بکە). ئەو دیالێکتە نەرێتی و لێکدژیەی هێگل بە شێوەیەکی سروشتی بوو بە سەرچاوەی ئیلهامی ئەو بیرۆکەی دۆلوز کە بە "زمانی خیانەتکاران" ناوبێژی دەکا، (فۆرمی خیانەتکارانەی زمان) ، بۆ نموونە، ئیدیۆلۆگیەکان، بخوێنەوە، سەرباری ئەمەش لە راستڕۆ وە بۆ چەپڕۆ، واتا شێوەگەلێک لە تیۆلۆگی، خواناسی، خولقاندن، فاشیزم، ستالینیزم، تێکنۆکراتی، بیرۆکراتی و ...هتد.

بەمجۆرە لە راستیدا مرۆ دەتوانێ ئەو بیرۆکەی دۆلوز بە *رقبوونەوە لە نەرێتی* ناودێر بکا، ئەمەش دۆلوز هاندەدا کە وەک دژایەتییەک بۆ مەزنایەتی ***جیاوازی*** و ***لێکدژی*** بەرهەم بێنێ. دۆلوز و هێگل ناتوانن یەکبگرن چونکە لایەنگری هەمان شت نین. ئەوان لە ئاگر و ئاو دەچن: نائاسایی کەرەسەی زانیارییەکی بەرهەمهێنەرانەیە لە هزرکردنی ئەوان لە مەڕ خودی جیاوازیەوە. کاتێ لەسەر خودی لێکدژی دەهزرین ئەوکات دەبێ ئەو نائاساییە شەڕی لەگەلدا بکرێت و بترنجدرێتە ناو پێکهاتەی بیرۆکەکان. پێویست بەوە ناکا گومانمان لە ئاست پەتیەتی لێکدژە راشکاوەکان هەبێت لە هزری هێگلدا، لەوەشدا دۆلوز راستدەکا، کە هێگل لە وێنەی ناسنامەی هزردا لە ئاستێکی *پەتیدا* پەیامی ململانێیەکی هزری رادەگەیەنێت، وەلێ لە پیادەکردندا بە ترنجاندن، بە ***ئاوێتە کردن***، واتا وردە شەڕەنگێزی و لێبووردنێکی قەتیسماوەوە پشتگیری سەرکەوتنی لێکدژییەکان دەنوێنێ،

بەڵام ئێستا دەکرێ پرسیار بکەین کە ئاخۆ دۆلوز لەگەڵ مارکسدا هەمان پەیوەندی دورستدەکا. دۆلوز قسەیەکی زۆر لەسەر ئەوە ناکات. ئەو لەسەر بەرهەمی مارکس تەنیا هەندێ ئاماژە و کورتە سەرنج پێشکەشدەکا، کە بە گشتی باش و سوود بەخشن. لە هەمبەر ئەوەشدا دۆلوز راڤەیەکی داهێنەرانە لەسەر پەیوەندی ***ململانێ _جیاوازیی*** لای فرۆید ئەنجامدەدات، لەوەدا دۆلوز پەردە لەسەر ئەو ترنجاندنە ساختانە لەناو پایەی لێکدژەکان، سادیزم/مازۆخیزم، غەریزەی مردن و ...هتد، هەڵدەماڵێت. دۆلوز ئەوە دەسەپێنێت کە مازۆخیزم دژە یان کۆنترۆلێک نیە

لە بەرانبەر سادیزمدا بەڵکو بە پێچەوانەوەی سادیزم، مازۆخیزم بە تەکنیکی نمایشکارییەک و کردەی تێر کردنەکانیەوە _ *بۆ خۆی* جیهانێک دروست دەکا.

ئەوەش دەبێتە پرسیارێکی ئاوەڵا کە بۆ هەمان کار لەگەڵ مارکسدا نەکرێت، واتا چەمکی "لێکدژکان"ی مارکس لە پەیوەندی بە چەمکی "جیاوازی" دۆلوز بەرەو رووی یەکتر بکرێنەوە. لێرەدا لە بواری تێمایەکاندا بۆ رەخنەیەکی قووڵی فەلسەفی، ئەرکێکی فرە مەزن، لە مێژووی هزر و رەخنەی بیرۆکەکاندا رووبەڕووی بابەتێک دەبینەوە، بەخۆم دەمەوێ بەوەندە رازی بم کە بە کورتی و نەخشەکێشانە بەمجۆرە گریمانەی کارێک پێشنیاز بکەم: ئەمەش ئەوەیە کە مارکس لە هێگل "رزگار بکرێت"، خۆمان بۆ دامەزراندنەوەی مارکس تەرخان بکەین، دۆزینەوەی ئەو جوداوازیی (پڕیاری جیاوازی)یە و میکانیزمی جەغتکردنەوانە لای مارکس _ بەڵێ من کتومت وەک ئالتۆسێر دووبارە ئەو لایەنانە دەدۆزمەوە لای مارکسدا، کە ئالتۆسێر بە شێوەیەکی هزر ورژێن بە هاورەوت لەگەڵ دۆلوزدا لە کارەکانیدا ئەو بیرۆکانەی مارکسی گەڵاڵە کردەوە، کە لە بەرهەمەکانی بە ناوی *بۆ مارکس* و *چۆن سەرمایە بخوێنینەوە 1_ 11* پێشکەشی کردن.

هەر چۆنێ بێت _ هەروەک دۆلوز و ئالتۆسێر چاویان بۆ ئەو کارە هەڵێنا _ مرۆ لای مارکس، لە مدیو ئەو رێزبەندیە ساختەیەی لێکدژەکان، ئالتۆسێر و دۆلوز لەمدیو ئەو ناوکۆییە تەواو لۆگیکی و پەتی و لێکدژە ساختانەدا کۆمەڵێک لە *سیستەمی دینامیکی و تەقینەرانە* دەبیننەوە، هەروا بە بنەمای سەنگ دابەشکردنی جیا جیاوە کۆمەڵێک ناوکۆیی لە پەیوەندی ئاوەڵا: بواری ئابووریانەی لێکداپڕاو یان بواری غەریزەیی و رەوتی پرۆسەی لێکداپڕاو؛ ئاژاوە و ناوچەی لە کۆنترۆڵ بەدەری ناوەکی دەبیننەوە.

7- ئاخۆ تۆ "مارکسیستی" یان "بودیست" ؟ وەڵام بدەوە!

دواجار لەمەڕ ئەو بێدەنگیە ڕێژەییەی دۆلوز سەبارەت بە مارکس دەمەوێ دوا وشە بڵێم. ئومێدەوارم کە ئەوەی باسم کرد ئەوە بگەیەنێت کە لای دۆلوز میانەیەک لە نێوان تێگەیشتنی فەلسەفی و فۆرمێک یان شێوەیەکی تر لە تێگەیشتنی گەمە یان "یاری تیۆری": زیری مرۆڤانە، *فەلسەفەی بەرایی (filosofia ludens)* هەیە. هەروا من ئاماژەم بەوەش کرد کە لای دۆلوز میانەیەک لە نێوان پەیوەندی تێگەیشتن لە فەلسەفە و جۆرێک لە هزری ناڕازیبوون، راسانی فەلسەفی، هزرێکی دژە فەلسەفەی هەیە.

لێ من دەخوازم "دوا" مەسەلە، واتا پرسێک سەبارەت بە "دۆلوزیزم" بێژم، کە تۆ بڵێی ئەو هەڵگری چەشنە رەهەندێکی سیاسی بێت و دەشێ کۆمەکیەک بە نەریتی شۆرشگێرانە ببەخشێت. ئەوەش پرسیارێکی ئاساییە، کە رەنگە پێویستیش بێت بەڵام هەندێ جار مەزەندەکان دەمبەست دەکرێن.

من دەتوانم لەوە تێبگەم کە تەنینەوەی جیهانی زانیارییەکان هەقی بە **شۆڕشەوە** نیە، بەڵی مەرجێک بۆ **شۆڕش** دروست ناکا، هەرچەندە گەر زانیاریی لە ئاستی خۆیدا "*شۆڕشگێڕانە*" بێت، دەکرێ زانیارییەکان لە خۆیاندا هەڵگری غەریزەیەک یان هێزێک بن بۆ راپەڕین کە رەنگە ئەو رۆحیەتە لە شیعر و هونەر دا هەبێت، بۆ نموونە ئەو هێزە لای *ئەزموون ـرەفتاری* Laing، Savage، Salvador Dali، Rose، Pierre Boulez، مۆسیکی Henz Janovو ، پێشبینیە رامان ئامێزەکانی Grof دا هەبێت. با بزانین ئەو *پەیوەندیە کۆمەڵایەتیانە چی بەرهەمدێنن، دەبا لەوە دەست پێبکەین کە فەلسەفە لەو قۆناغەی کە تێیدا دەژی ئەرکێک لە ئەرکەکانی بەدەستهێنانی* ***دەسەڵات*** *بێت*، بە جۆرێک لە جۆرەکان دەسەڵاتی "*پایەی سۆبژە*" ی هەبێ، واتا بئاخفێ. وەک پێشتر لە نەخشە کێشیدا باسمان کرد، کە لە جیهانی کلاسیکی و رۆشنگەریدا ئەو دەسەڵاتە دەسەڵاتی ***تاکەکەس*** بوو. لە جیهانی رۆمانتیکدا ئەو دەسەڵاتە هی ***کەسەکان*** (من. سۆبژە) بوو و لە جیهانی مۆدێرندا دەسەڵات هی ***تاکگەل/SINGULARITETER*** (تاکگەلە کەم تا زۆر دەنگە نادیارەکان) بوو.

نابێ فەلسەفە ئەو دەسەڵاتانە قبووڵ بکات، بەڵام رێگە بەوانە دەدات

کە *ئناخقن*: فەلسەفە، چەمک، شێوازی دەربڕین و چوارچێوەی تێگەیشتنەکانیان قەرز دەکا.

ئەو دەسەڵاتانە یان "پایەی سۆبژانە" لە ***مێژوو***دا بوونیان هەیە و بەرهەمدەهێنرێن، هەروا لە دیوێکی تردا بە پەیوەندیە کۆمەڵاتیەکانەوە بەستراونەتەوە. لێرەدا ئێمە لە نێوان فەیلەسوفە تازەکانی فەرەنسیی وەک ئالتۆسێر، فۆکۆ و دۆلوزدا بە راشکاوی بوارێک لە کاریگەریەکی دوو لایەنی بەدیدەکەین.

بۆ ئەوەی ئاورێک لە خەونە گەورەکانمان، ئەو هێزە هەوەسگەراییە سەرمەستانەی خۆمان بدەینەوە: شۆرش، واتا ئەو خەونە بریتیە لە شێوە گۆرین یان جێگۆرکێی پەیوەندیە کۆمەڵاتیەکان کە وەڵامدەرێکە بە دژی ئەو گەشە کردنەی ئەو یان دەسەڵاتە، واتا "پایەی سۆبژەکان"، بۆ نموونە ***تاکەکەسی بۆرژوا*** لە رۆژگاری "کلاسیکی"دا لە ساڵی 1789دا. بە شۆرش هەستان.

چارەکردنی کێشەی شۆرشی رۆژگاری ئێستامان _ کێشەی *شۆرشێکە لە دەرەوەی بیرۆکراتی*، شۆرشێک کە بیرۆکراتیەت بەشداری نەکا _ بە واتای شێوازی دۆلوز هزر کردن واتا "ئەفراندن"ی شۆرشێک کە بە رێگای نیشاندانی فۆرمە نوێیەکانی پەیوەندیە کۆمەڵیەتیەکانەوە بەرجەستە دەبێتەوە. کە لەوێدا ئەو "تاکگەلە" مۆدێرنانە دەکرێ وەک ***کەمایەتیە کارایەکان/ئەکتیڤەکان،*** بە بێ هیچ خاوەنداریەکی مافی تایبەتی، بە بێ دەست بەسەر داگرتن، بە بێ گەمارۆدان و بە بێ دەرگا لەسەر داخستن، لە چوار چێوەی *رەهەندێکی کۆچەری/نۆمادی* بەشدار بن.

لەم روانگەیەوە فەلسەفەی کۆچەریی دۆلوز لە ئاستی فەلسەفەیەکی هەنووکەیدایە کە بە دژی دیکتاتۆریەتی، بە دژی بە ناوەندکردن و بە دژی براڤە بیرۆکراتەکانی رۆژگاری ئەمڕۆمان هەڵدەکاڵێ.